

В.В. БОНДАРЕНКО-БЕРЕГОВИЧ

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОБ'ЄКТ УПРАВЛІННЯ

У статті проведення дослідження формування теоретико-методичної основи для створення ефективних передумов управління економічною безпекою підприємства. Виявлено, що заходи щодо управління та зміцнення економічної безпеки у переважній більшості проводяться несистематично або зовсім не проводяться та процес управління економічної безпеки підприємств є багатокомпонентним та складним у зв'язку із значною кількістю різноманітних загроз зовнішнього і внутрішнього походження, що перешкоджають забезпеченню його стійкості, стабільності та ефективного розвитку. Доведено, що дослідження самого підприємства, його істотних характеристик, складових частин, внутрішніх і зовнішніх зв'язків у контексті дослідження питань управління його економічною безпекою стає особливо актуальним у мінливих умовах сьогодення. Узагальнено поняття підприємства з точки зору законодавства країни, а також системного підходу. З'ясовано, що рушійною силою створення, функціонування та розвитку підприємства є діяльність, що завжди пов'язана з інтересами, міра узгодження яких і формує його економічну свободу, досягаючи того чи іншого рівня економічної безпеки. Систематизовані властивості економічної безпеки підприємства як об'єкта управління. Сформовані теоретичні засади економічної безпеки підприємства як об'єкта управління. Побудовано структурно-логічну схему функціонування системи економічної безпеки підприємства. Зроблено висновок, що теоретичні засади управління економічною безпекою підприємства мають комплементарно-вибірковий характер, зумовлений тим, що однозначний вибір тієї чи іншої концепції щодо функціонування підприємства практично унеможливлений через існування лише короткого проміжку часу, в межах якого використовуються ті чи інші постулати економічної безпеки підприємства. Вибір раціональних рішень щодо теоретичних засад управління економічною безпекою підприємства має спиратися на результати здійснення аналітичного процесу, які можуть не залежати від попереднього досвіду.

Ключові слова: економічна безпека; підприємство; діяльність; управління; система.

В.В. БОНДАРЕНКО-БЕРЕГОВИЧ

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЯ КАК ОБЪЕКТ УПРАВЛЕНИЯ

В статье проведение исследования формирование теоретико-методической основы для создания эффективных предпосылок управления экономической безопасностью предприятия. Вывявлено, что мероприятия по управлению и укреплению экономической безопасности в подавляющем большинстве проводятся несистематически или совсем не производятся и процесс управления экономической безопасностью предприятий является многокомпонентным и сложным в связи с большим количеством различных угроз внешнего и внутреннего происхождения, препятствующие обеспечению его устойчивости, стабильности и эффективному развитию. Доказано, что исследование самого предприятия, его существенных характеристик, составных частей, внутренних и внешних связей в контексте исследования вопросов управления его экономической безопасностью становится особенно актуальным в меняющихся условиях. Обобщено понятие предприятия с точки зрения законодательства страны, а также системного подхода. Выяснено, что движущей силой создания, функционирования и развития предприятия является деятельность, которая всегда связана с интересами, мера согласования которых и формирует его экономическую свободу, достигая того или иного уровня экономической безопасности. Систематизированные свойства экономической безопасности предприятия как объекта управления. Сформированы теоретические основы экономической безопасности предприятия как объекта управления. Построена структурно-логическая схема функционирования системы экономической безопасности предприятия. Сделан вывод, что теоретические основы управления экономической безопасностью предприятия должны комплементарно-избирательный характер, обусловленный тем, что однозначный выбор той или иной концепции функционирования предприятия практически невозможен из-за существования только короткого промежутка времени, в пределах которого используются те или иные постулаты экономической безопасности предприятия. Выбор рациональных решений относительно теоретических основ управления экономической безопасностью предприятия должен опираться на результаты осуществления аналитического процесса, которые могут не зависеть от предыдущего опыта.

Ключевые слова: экономическая безопасность; предприятие; деятельность; управление; система.

V. BONDARENKO-BEREGOVICH

ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE AS AN OBJECT OF MANAGEMENT

The article conducts research on the formation of a theoretical and methodological basis for creating effective prerequisites for managing the economic security of an enterprise. It is revealed that measures to manage and strengthen economic security in the vast majority are carried out unsystematically or not at all, and the process of managing the economic security of enterprises is multicomponent and complex due to a significant number of various threats of external and internal origin that hinder its stability, stability and effective development. It is proved that the study of the enterprise itself, its essential characteristics, components, internal and external relations in the context of the study of issues of managing its economic security becomes especially relevant in the changing conditions of our time. The concept of an enterprise is generalized from the point of view of the country's legislation, as well as a systematic approach. It is found out that the driving force behind the creation, functioning and development of an enterprise is activities that are always associated with interests, the measure of coordination of which forms its economic freedom, achieving a particular level of economic security. Systematized properties of economic security of the enterprise as an object of management. Theoretical foundations of economic security of the enterprise as an object of management are formed. A structural and logical scheme of functioning of the enterprise's economic security system is constructed. It is concluded that the theoretical foundations of managing the economic security of an enterprise have a complementary and selective character, due to the fact that an unambiguous choice of a particular concept regarding the functioning of the enterprise is practically impossible due to the existence of only a short period of time, within which certain postulates of the economic security of the enterprise are used. The choice of rational decisions on the theoretical foundations of managing the economic security of an enterprise should be based on the results of the analytical process, which may not depend on previous experience.

Keywords: economic security; enterprise; activity; management; system.

Вступ У нинішніх умовах нестабільності ринкової економіки України успішний розвиток та

функціонування будь-якого суб'єкта господарювання часто залежать від надійної, якісної й ефективної системи управління економічною безпекою підприємства. На практичному досвіді ведення бізнесу вітчизняних підприємств заходи щодо управління та зміцнення економічної безпеки у переважній більшості проводяться несистематично або зовсім не проводяться. Тому підприємств часто потерпають від економічних криз, як глобальних, так й внутрішніх, а також від деструктивної діяльності різноманітних чинників зовнішньої природи. Все це унеможливило якісне економічне зростання господарюючого сектору України у довгостроковій стратегічній перспективі.

Постановка задачі. В умовах повної або часткової невизначеності та мінливості внутрішнього та зовнішнього середовища, конкурентної боротьби, кон'юнктурних коливань економіки, подолання наслідків світової фінансової кризи для успішного і стратегічного функціонування підприємства на внутрішньому та світовому ринках ключового значення набуває побудова та розвиток системи управління його економічною безпекою. Процес управління економічною безпекою підприємств є багатокомпонентним та складним у зв'язку із значною кількістю різноманітних загроз зовнішнього і внутрішнього походження, що перешкоджають забезпеченню його стійкості, стабільності та ефективному розвитку.

Таким чином, для успішного управління економічною безпекою підприємств України необхідна розробка комплексного теоретико-методичного забезпечення з можливістю його застосування на практиці.

Мета роботи. Метою статті є формування теоретико-методичної основи для створення ефективних передумов управління економічною безпекою підприємства.

Аналіз основних досягнень і літератури.

Дослідження проблем ефективного та якісного управління економічною безпекою підприємства опрацьовані в працях багатьох вчених-економістів таких, як Ляшенко О.М. [1-2], Комарков Д.В. [3], Штамбург Н.В. [4], Фень К.С. [5], Отенко І.П. [6], Франчук В.І. [7], Лафта Дж.К. [8], Ільєнко О.В. [9], Власюк О.С. [10], Лук'яненко С.О., Караєва Н.В. [11], Белопольський М.Г., Кузьміна О.В. [12] та ін. Однак, незважаючи на проведені цими вченими дослідження залишаються не вирішеними питання побудови універсальної теоретико-методичної бази щодо ідентифікації економічної безпеки підприємства як об'єкту управління.

Викладення основного матеріалу дослідження.

Економічна безпека не є абстрактним поняттям. На кожному щаблі вертикалі економічної безпеки – від найвищого до найнижчого – таке поняття має певне предметне поле: міждержавні відносини, державу, регіон, підприємство чи життєдіяльність людини. Кожне предметне поле

має свої особливості та специфіку щодо ідентифікації його економічної безпеки. Безперечно, значущість дослідження особливостей кожного такого предметного поля в рамках проведення спеціальних досліджень щодо їх економічної безпеки не викликає сумнівів. Проте підприємство було і залишається основною структурною ланкою економіки будь-якого типу: як адміністративно-командного, так і ринкового. Дослідження самого підприємства, його істотних характеристик, складових частин, внутрішніх і зовнішніх зв'язків у контексті дослідження питань управління його економічною безпекою стає особливо актуальним.

Руйнування старої системи функціонування, створення нових основ і відкриття нових можливостей діяльності, необхідність перегляду поглядів щодо підприємства в умовах глобалізації і безліч інших чинників потребують вивчення теоретичного підґрунтя поняття "підприємство" в різних галузях знань, які перетинаються з наукою про економічну безпеку. Тому, перш ніж розглядати економічну безпеку підприємства як об'єкт управління, маємо зосередитись на різнобічному розгляді власне її предметного поля, тобто підприємства. Підприємство можна розглядати і як первинну ланку економіки, і як певну сукупність засобів виробництва, їх комплекс, і як певний колектив, який під керівництвом менеджерів здійснює випуск товарів або надає послуги, чи як об'єкт права тощо.

Поняття «підприємство» є узагальнюючим, або збірним. Воно, по-перше, визначає підприємства як суб'єкти господарського права щодо всіх форм і видів власності в Україні (організаційні форми і види підприємств) [1]. По-друге, це поняття є загальногалузевим, тобто взагалі визначає промисел (фабрики, заводи, шахти), будівельні, транспортні, сільськогосподарські, торгові та інші підприємства. Найчастіше підприємства й установи ідентифікують як організації, що виконують економічні, соціально-культурні, адміністративно-політичні та інші функції з метою задоволення матеріальних, духовних та інших потреб громадян, суспільства й держави. Вони відрізняються один від одного за змістом, результатом і метою основної діяльності.

Таким чином, з точки зору права взагалі та вітчизняного законодавства зокрема, підприємство – це самостійна господарська організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку для здійснення господарської діяльності з метою задоволення суспільних потреб у товарі (продукції, роботах, послугах) та отримання прибутку, яка діє на підставі статуту, користується правами і виконує обов'язки щодо своєї діяльності, є юридичною особою, має самостійний баланс, поточний та інші рахунки в банках [2].

Розглядаючи підприємство з позиції економічної галузі знань, не можна не торкнутися питань його інтегрованості до економічної системи вищого рівня – регіону та країни [3]. З цієї точки

зору окрему увагу слід приділити градотворчим підприємствам, під яким розуміється виробниче підприємство, на якому зайнята значна або навіть основна частина працюючих громадян міста чи селища, у зв'язку із чим воно визначальним чином впливає на зайнятість населення, на його інфраструктуру та розв'язання соціальних проблем.

Як об'єкт управління, який в умовах ринкових відносин і конкуренції є складною багаторівневою ієрархічною системою, підприємство слід розглядати одночасно з кількох позицій. Так, з одного боку, а саме: з позиції інтегрованості до складної системи ринкових відносин, головною метою функціонування підприємства є забезпечення задоволення відповідної потреби суспільства в товарах чи послугах у довгостроковій перспективі. З іншого боку, підприємство як об'єкт управління має власні цілі, серед яких забезпечення відповідного рівня конкурентоспроможності, збільшення ринкової вартості, формування соціально відповідальної поведінки тощо. Загалом, у межах системного підходу підприємство як об'єкт управління розглядається доволі різнобічно – і як явище [4], і як процес [5], і як механізм [6], і як система логічних моделей [7], що, з одного боку, ускладнює розробку підходів до управління економічною безпекою, а з іншого – надає можливості деталізації таких підходів.

На особливу увагу в рамках вивчення економічної безпеки підприємства як об'єкта управління заслуговує позиція Дж. К. Лафта, яка стосується тлумачення підприємства як соціального утворення, що має певну свободу вибору форм діяльності та являє єдину структуру, елементи якої є взаємопов'язаними та функціонують задля досягнення певних цілей [8]. Таке тлумачення підприємства водночас відбиває всі його ознаки, що можуть бути істотними при вивченні економічної безпеки підприємства як об'єкта управління, а саме: наявність свободи вибору, внутрішня упорядкованість (як прийнятність до керованості) та соціальне утворення.

Рушійною силою створення, функціонування та розвитку підприємства є діяльність, що завжди пов'язана з інтересами, міра узгодження яких і формує його економічну свободу, досягаючи того чи іншого рівня економічної безпеки. Словники тлумачать діяльність як працю, дії людей у будь-якій галузі, застосування праці до будь-чого; функціонування, діяння органів живого організму, організації, установи, машини і та ін.; виявлення сили, енергії будь-чого.

Діяльність як найважливіша сутнісна ознака підприємства є однією з головних причин існування поглядів на підприємство як на динамічну систему, властивостями якої є надійність, гнучкість, результативність, довготривалість та керованість. Економічна безпека підприємства як об'єкт управління успадкувала майже всі властивості динамічної системи. Внаслідок високого ступеня уразливості, виняток становить така властивість як

довготривалість. Власне, практична відсутність такої властивості, будучи сама по собі загрозою, утворює цілу низку особливостей, притаманних економічній безпеці підприємства як об'єкту управління. Властивості економічної безпеки підприємства як об'єкта управління наведено на рис. 1 [9].

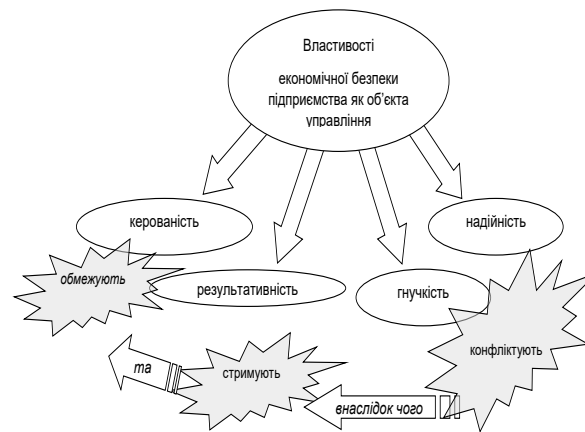

Рисунок 1 – Властивості економічної безпеки підприємства як об'єкта управління

Являючи собою динамічну систему, яка трансформується з одного якісного стану в інший, підприємство не втрачає при цьому якостей цілісної системи, завдяки таким властивостям, як надійність, гнучкість, керованість та результативність. Розглядаючи економічну безпеку підприємства як об'єкт управління, слід кожну із зазначених властивостей прокоментувати таким чином:

надійність (здатність забезпечувати певний рівень економічної безпеки підприємства шляхом використання запасу міцності щодо протистояння руйнівному впливу загроз);

гнучкість (здатність забезпечувати певний рівень економічної безпеки підприємства шляхом використання різних способів узгодження інтересів);

результативність (здатність досягати поставлених цілей щодо управління економічною безпекою підприємства);

керованість (здатність впливати на результативність управління економічною безпекою) [10].

Економічна свобода підприємства включає свободу контрактів, що передбачає добровільний вибір партнерів (або відмову від партнерів) по бізнесу, рівноправ'я їх між собою і по відношенню до контрактних зобов'язань. У зв'язку з цим необхідна добровільна, а не примусова участь сторін, в якому б вигляді це примушення не здійснювалося. Отже, обмеження економічної свободи виникає у разі, коли можливості вибору підприємства по напрямках його діяльності обмежені, внаслідок чого вони вимушені реагувати на різного роду загрози, що виникають як усередині підприємств, так і в зовнішньому економічному середовищі.

В [10] усі концепції щодо функціонування підприємства, а, отже, й управління ним, поділено на три групи: технологічну, інституційну та підприємницьку. Існуючі теорії функціонування підприємства, на жаль,

висвітлюють лише окремі аспекти його діяльності, через що їх можна вважати валідними. Тому узагальнюючою має бути така інтеграційна концепція, в рамках якої підприємство виконує роль системного інтегратора різноманітних соціально-економічних процесів у часі і просторі. При цьому ключовою ланкою є інтеграція у часі, тобто забезпечення безпечного існування та розвитку підприємства. Таке теоретичне розуміння сутності підприємства потребує концептуалізації управління економічною безпекою підприємства, адекватної та такої, яка не суперечить як теперішнім, так і майбутнім умовам розвитку підприємства. Графічну інтерпретацію використання такого групування концепцій у площині управління економічною безпекою підприємства подано на рис. 2 [11].

Рисунок 2 – Теоретичні засади економічної безпеки підприємства як об’єкта управління

Структурно-логічну композицію економічної безпеки підприємства як об’єкта управління подано на рис. 3 [12].

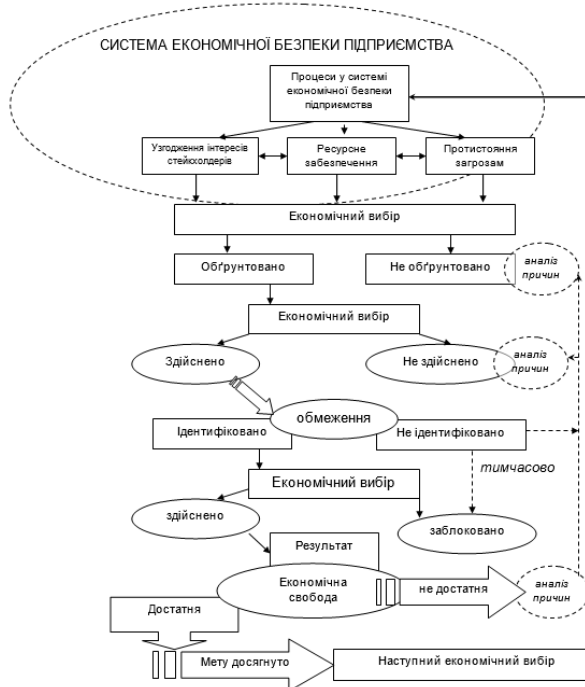

Рисунок 3 – Структурно-логічна композиція функціонування системи

Отже, враховуючи той вельми значущий факт, що економічна безпека підприємства, виступаючи

мірою економічної свободи, перебуває під впливом охарактеризованих чинників, дія яких є двогострою, слід висунути гіпотезу: економічна безпека підприємства є специфічним об’єктом управління, який маємо віднести до класу частково керованих систем.

Висновки. Отже, теоретичні засади управління економічною безпекою підприємства мають комплементарно-вибірковий характер, зумовлений тим, що однозначний вибір тієї чи іншої концепції щодо функціонування підприємства практично унеможливлений через існування лише короткого проміжку часу, в межах якого використовуються ті чи інші постулати економічної безпеки підприємства. Вибір раціональних рішень щодо теоретичних засад управління економічною безпекою підприємства має спиратися на результати здійснення аналітичного процесу, які можуть не залежати від попереднього досвіду. Інакше кажучи, вибір раціональних рішень може бути не ередитарним.

Відмінною рисою побудованої структурно-логічної композиції економічної безпеки підприємства як об’єкта управління є поступально-зворотний рух та визначальна роль здійснення економічного вибору. Економічний вибір у традиційному розумінні – це вибір найкращого з числа альтернативних варіантів, котрий дозволяє досягти максимального задоволення потреб за мінімум витрат, проте в контексті виконуваного дослідження таке тлумачення потребує уточнення. Зокрема, здійснення економічного вибору в управлінні економічною безпекою підприємства означає вибір найкращого з числа альтернативних варіантів узгодження інтересів підприємства за умов раціонального використання ресурсів. Здійснення економічного вибору може істотно обмежити недобросовісна конкуренція, економічна злочинність, корупція, кризові явища (як феномен), рейдерські напади тощо.

Список літератури

1. Ляшенко О.М. Вплив економічної безпеки на розвиток підприємства. *Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. Зб. наук. праць.* 2008. Вип. 3(13). С. 174–177.
2. Ляшенко О.М. Категорії управління економічною безпекою підприємства. *Вчені записки Університету "КРОК". Зб. наук. праць.* 2011. Вип. 27 (2). С. 17–22.
3. Комарков Д.В. Методичне забезпечення аналізу економічної безпеки розвитку підприємств. *Економіка і регіон.* 2017. № 6(67). С. 130–133.
4. Штамбург Н. В. Особливості економічної безпеки підприємств машинобудівної галузі. *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму.* 2012. № 1 (5), С. 425–432.
5. Фень К.С. Теоретичні аспекти формування механізму економічної безпеки підприємств харчової промисловості. *Збірник наукових праць Подільського аграрно-технічного університету.* 2015. № 22. С. 126–130.
6. Отенко І. П. *Стратегічні пріоритети підприємства: моногр.* Харків: Вид. ХНЕУ, 2008. 180 с.
7. Франчук В. І. Концептуальні підходи до організації підготовки фахівців з економічної безпеки. *Науковий вісник НЛТУ України.* 2011. Вип. 21(11). С.356–363.

8. Лафта Дж. К. *Теория организации* : учеб. пособ. Москва: ТК Велби, 2006. 416 с.
9. Лыенко О.В. Развитие теории «экономическая безопасность предпринимательства» в странах с трансформационной экономикой. *Формирование рыночных отношений в Украине*. 2013. №1. С. 91-97.
10. Власюк О.С. *Безопасность и конкурентоспособность экономики Украины в условиях глобализации* : моногр. Киев: НІСД, 2017. 384 с.
11. Лук'яненко С.О., Караева Н.В. *Экономическая безопасность территориально-производственных комплексов: энергетика, экология, информационные технологии* : моногр. Киев: «МП Леся», 2015. 256 с.
12. Белополюцкий М.Г., Кузьмина О.В. Обоснование стратегии сбалансированного развития промышленных предприятий. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2016. № 6. С. 23–33.
- promyslovosti [Theoretical aspects of the formation of the mechanism of economic security of food industry enterprises]. *Zbirnyk naukovykh prats Podil'skoho ahrarno-tekhnichnoho universytetu* [Collection of scientific works of Podolsk agrarian and Technical University]. 2015. Vol. 22. pp. 126-130.
6. Otenko I. *Stratehichni priorytety pidpryemstva* [Strategic priorities of the enterprise]. Kharkiv: Vyd. KhNEU, 2008. 180 p.
7. Franchuk V. Kontseptualni pidkhody do orhanizatsii pidhotovky fakhivtsiv z ekonomichnoi bezpeky [Conceptual approaches to the organization of training of specialists in economic security]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy* [Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine]. 2011. Vol. 21(11). pp.356–363.
8. Lafta Dzh. *Teoriya orhanyzatsyy* [Theory of organization]. Moskva: TK Velby, 2006. 416 p.
9. Iliencko O. Rozvytok teorii «ekonomichna bezpeka pidpryemnytstva» v krainakh z transformatsiinoiu ekonomikoiu [Development of the theory of "economic security of entrepreneurship" in countries with a transformational economy]. *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini* [Formation of market relations in Ukraine]. 2013. Vol.1. pp. 91-97.
10. Vlasjuk O. *Bezpeka ta konkurentospromozhnist ekonomiky Ukrainy v umovakh hlobalizatsii* [Security and competitiveness of the Ukrainian economy in the context of globalization]. Kyiv: NISD, 2017. 384 p.
11. Luk'ianenko S., Karaieva N. *Ekonomichna bezpeka terytorialno-vyrobnychkykh kompleksiv: enerhetyka, ekolohiia, informatsiini tekhnolohii* [Economic security of territorial production complexes: energy, ecology, information technologies]. Kyiv: «MP Lesia», 2015. 256 p.
12. Belopolskyi M., Kuzmina O. Obgruntuvannya stratehii zbalansovanoho rozvytku promyslovykh pidpryemstv [Substantiation of the strategy of balanced development of industrial enterprises]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu* [Bulletin of Dnepropetrovsk University]. 2016. Vol. 6. pp. 23–33.

References

1. Liashenko O. Vplyv ekonomichnoi bezpeky na rozvytok pidpryemstva [Influence of economic security on the development of the enterprise]. *Visnyk Donbaskoi derzhavnoi mashynobudivnoi akademii* [Bulletin of the Donbass State Machine-Building Academy]. 2008. Vol. 3(13). pp. 174–177.
2. Liashenko O. Katehorii upravlinnia ekonomichnoi bezpekoiu pidpryemstva [Categories of management of economic security of the enterprise]. *Vcheni zapysky Universytetu "KROK"* [Academic notes of croc University] 2011. Vol. 27(2). pp. 17–22.
3. Komarkov D. Metodychne zabezpechennia analizu ekonomichnoi bezpeky rozvytku pidpryemstv [Methodological support for the analysis of economic security of enterprise development]. *Ekonomika i rehion* [Economy and region]. 2017. Vol. 6(67). pp. 130–133.
4. Shtamburh N. Osoblyvosti ekonomichnoi bezpeky pidpryemstv mashynobudivnoi haluzi [Features of economic security of machine-building industry enterprises]. *Biuletyn Mizhnarodnoho Nobelivskoho ekonomichnoho forumu* [Bulletin of the International Nobel Economic Forum]. 2012. Vol. 1 (5), pp. 425–432.
5. Fen K.S. Teoretychni aspekty formuvannya mekhanizmu ekonomichnoi bezpeky pidpryemstv kharchovoi

Надійшла (received) 23.11.2020

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Бондаренко-Берегович Валерія Валентинівна (Бондаренко-Берегович Валерия Валентиновна, Bondarenko-Beregovich Valeria) – аспірантка, Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця, Україна, e-mail: ndekc2019@ukr.net